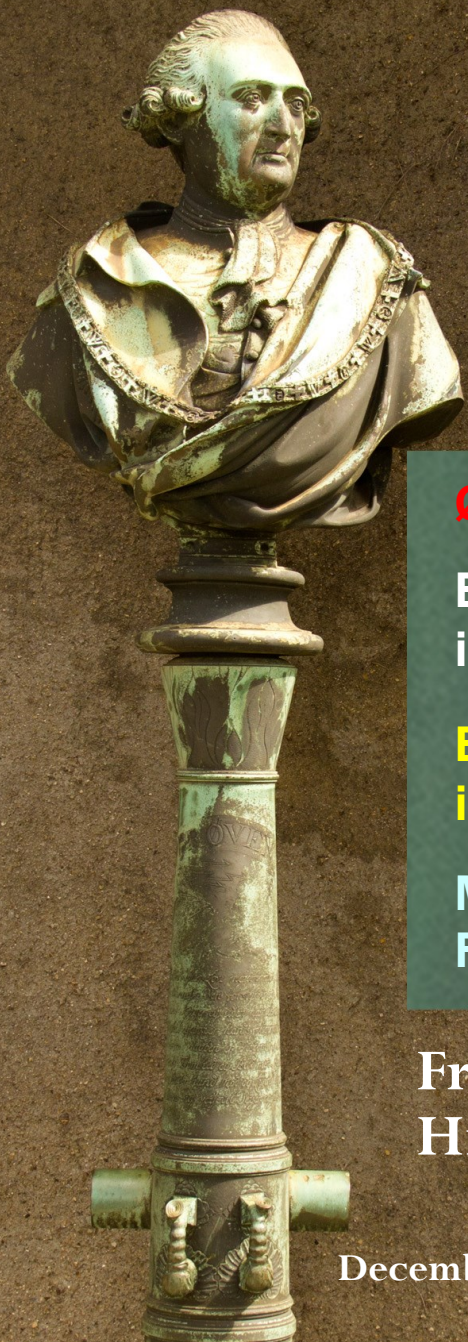

PRØVEN

Ølsted sogns historie

Et besøg i Frederiksværk
i sommeren 1785

Et besøg i Frederiksværk
i sommeren 1797

Min barndom i
Frederiksværk

Frederiksværkegnens-
Historiske Forening

December 2024 - 21. årgang, nr. **77**

Frederiksværkegnens Historiske Forening

Formand

Gunnar Gade Midtiby, Frydsvej 8, 3300 Frederiksværk, Tlf. 2346 6008
formand@frvhistorie.dk

Kasserer

Merete Rasmussen, Krudttårnsbakken st.tv, 3300 Frederiksværk,
Tlf. 3064 3033, kasserer@frvhistorie.dk

Bestyrelsesmedlemmer

Carl Ove Jensen, Store Havelsevej 92, 3310 Ølsted, Tlf. 4774 9335
Dorthe Jensen, Bjørnebakkevej 35, 3300 Frederiksværk, Tlf. 29995617
Nikolaj Tuxen, Hanevænget 1, 3300 Frederiksværk, Tlf. 6126 6353
Niels J Willumsen, Store Havelsevej 26, 3310 Ølsted, Tlf. 2620 4431

Kontingent 2023

Personligt medlemskab 150,- kr. Husstandsmedlemskab 225,- kr.
Firmaer og institutioner 500,- kr. Firmaer (under 6 ansatte) 250,- kr.
Betalning via netbank: Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309 i Danske Bank.

Redaktion

Ansvarshavende redaktion: Niels J Willumsen, e-mail: redaktion@frvhistorie.dk
Tryk: Halsnæs Avis Oplag: 450 ISBN: 1604-0678 Titel: Prøven
Foreningens e-mail: mail@frvhistorie.dk - Hjemmeside: www.frvhistorie.dk
Stof til næste **Prøven** bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indlæg, som ikke nødvendigvis udtrykker foreningens holdning.

Bladets navn, "Prøven", refererer til navnet på dén prøvekanon, der danner piedestal for J F Classens buste udenfor Arsenalet i Frederiksværk. Prøven blev testet i 1759 og klarede 375 affyringer.

I dette nummer

Generelt

Formanden har ordet side 4

Kommende arrangementer side 38

Artikler

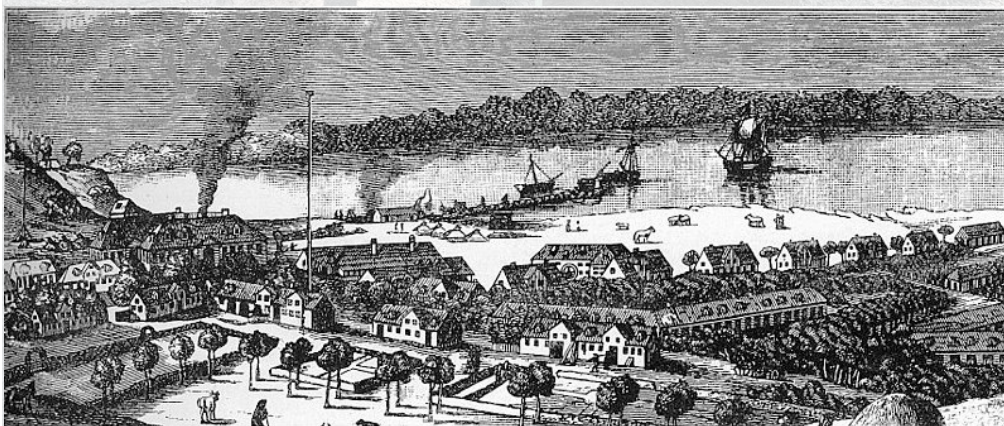
Ølsted sogns historie side 6

Et besøg i Frederiksværk i sommeren 1785 side 12

Et besøg i Frederiksværk i sommeren 1797 side 16

Den skal være af bronze side 33

Min barndom i Frederiksværk side 34

Formanden har ordet

Af Gunnar Gade Midtby

formand for Frederiksværkegnens Historiske Forening

Kære Medlemmer

Vores forening holder til i et lille hus på krudtværksområdet: Patronmagasinet som ligger på adressen Krudtværksalléen 9.

Vi deler huset med Halsnæs Kunstmuseum, som er en forening, der samler kunstværker, som alle har en relation til vores område.

På vores hylder har vi alle numrene af vores medlemsblad plus diverse udgivelser, som foreningen har stået for i gennem tiden. Der ligger også andet materiale af historisk interesse, gamle aviser, kommunale dokumenter, bøger og blade, som på et tidspunkt er havnet i vores hus.

På Halsnæs Kunstmuseums hylder står ca 250 indrammede kunstværker, plus lige så mange uindramme-

de. Museet holder løbende udstillinger i Vognporten i Valseværksstræde 5, ved siden af Skjoldborg.

Nu har de 2 foreninger indledt et samarbejde.

I museets udstillingslokale i Vognporten har vi sat en reol op. Her har vi placeret alt vores materiale, som ellers bare ligger og samler støv i Patronmagasinet. Nu er det kommet frem i lyset, og man kan sidde i ro og mag i læsekrogen og fordybe sig.

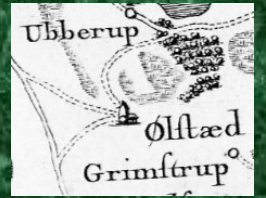
Win-win. To-i-én. Besøg Vognporten. Se den fine udstilling fra Halsnæs Kunstmuseum, og brug lidt ekstra kvalitetstid i læsehjørnet med vores forenings samling af blade, bøger, aviser mm

Åbningstider bliver annonceret på www.halsnaes-kunstmuseum.dk det er gratis, og alle er velkomne.

Ølsted sogns historie

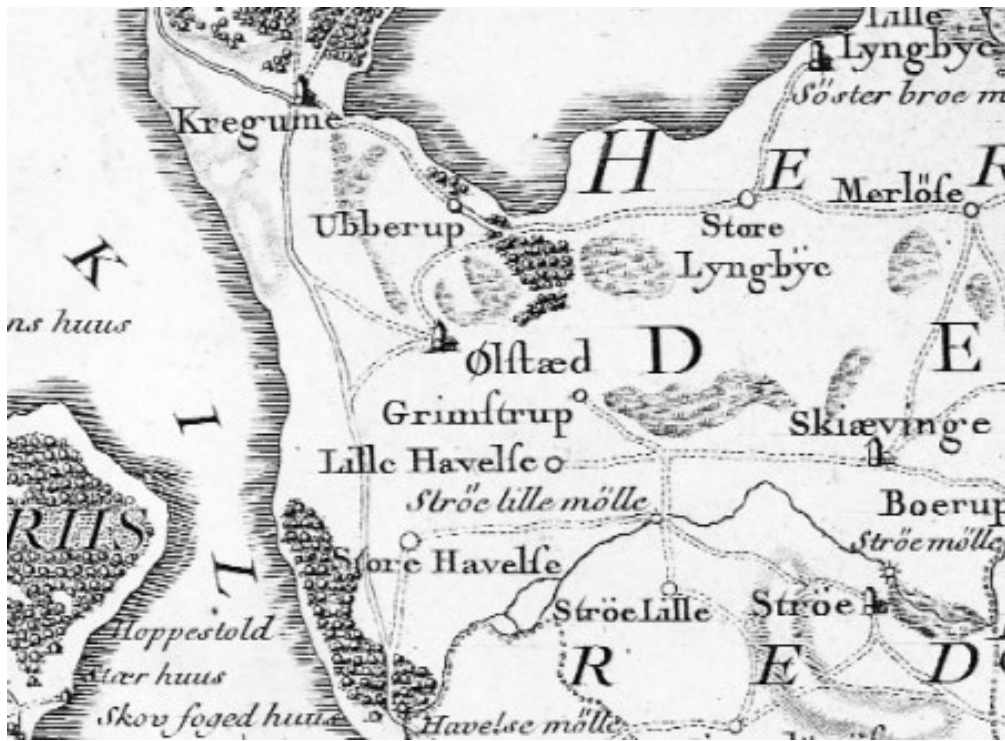
Af Hans Ove Nielsen

Ølsted nævnes første gang i året 1252 med navnet »Ølstæde«.

Der har dog levet mennesker her på egnen mange år før dette navn opstod. De første spor af mennesker, vi kender i Ølsted sogn er fra »Yngre Kongemose-tid«, for ca. 5000 år siden. Men fra denne tid og opefter er der mange spor at finde både i eng og skov og i Arresø, der dengang var en fjord med forbindelse til det åbne hav nord for Arrenakke. Denne fjord har skåret sig langt ind i landet. Ølsted, Kregme og Grimstrup moser er rester af denne. Landet så helt anderledes ud dengang, med mange åer og vandløb. Ved disse vandløb har der været gode eksistensmuligheder; der har været rigeligt med vildt i de store skove, som dækkede landet, og ved vandløbene har man drevet fiskeri fra udhulede stammebåde.

Menneskerne har boet i små samfund langs disse åer eller bække. Ser vi lidt på, hvad disse mennesker har levet af, er det dyr som kronhjort, urokse, vildsvin m.fl. Fra havet har de hentet fisk og skaldyr; der har også været et rigt fugleliv i de rørskove, der har beklædt dets bredder. Efter knoglerne fra deres bopladser at dømme, er det ret store dyr, de har kunnet nedlægge med deres primitive flintevåben. Ved Store Lyngby Å (pumpestationen) ligger der een af disse kystbopladser. Den er fra Yngre Kongemose og Ældre Ertebølle (navnet stammer fra den berømte køkken-mødding fra Ertebølle i Himmerland). Følger vi St. Lyngby å ind i landet, finder vi andre pladser fra samme tid. Ligeledes er der ved Roskilde Fjord gjort flere fund af kystbopladser, dels i de høje skrænter og dels ude i vandet. Ved

Caspar Wessels kort over 'Den Nord-Østlige Fieredel af Siælland' fra 1768 viser beliggenheden af de 5 landsbyer Ølsted, Store og Lille Havelse, Grimstrup og Ubberup.

Hvide Klint ligger der en ret stor boplads højt oppe i den stejle skrænt.

Endvidere hviler Havelse Mølle på en stor køkkenmødding, og der ligger en anden bag ved møllen. Ved en gravning her i vinteren 1850—1851 blev Køkkenmøddingekommissionen for første gang helt

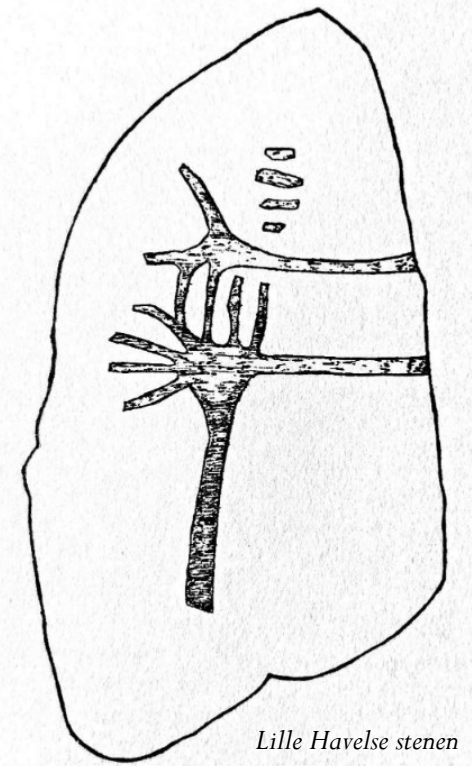
overbevist om, at skaldyngerne i deres helhed var menneskeværk og ikke, som først antaget, havaflejring. Dyngen er nu fredet.

De første agerdyrkere her på egnen levede i den yngre stenalder (fra ca. 3000 år f.Kr. til ca. år 1500 før Kr.). Man dyrkede byg og hvede og holdt okser, får, geder og svin

som husdyr. De gravkister, jættestuer, dysser og bopladser, man har fundet, stammer fra denne tid. Dengang var der et par grader varmere end i dag og egeskovene dominerede.

Der er gjort flere fund af den tyknakkede økse, som var den fremherskende type dengang. Der er ikke fundet spor af huse fra denne periode, men af begravelsespladser kendes mange. På gasbetonfabrikkens område er der i 1963 fundet en jættestue (neolitisk tid), hvor der savnes det store kammer, men man fandt 3 gravsætninger i samme høj.

Der har været mange store høje fra stenalderen og bronzealderen her i sognet, 52 ialt, men man har kun bevaret de 11, og alene på Vibjerg og Lundebakken har man sløjftet 18. I 1955 gravede man en bronzealderhøj ud på Ubberupgårds mark i Ubberup. Her fandt man en pæn broncedolk, en spydspids af flint, der var omdannet til ildsten, samt et stort sværd i fodenden af graven og 2 bæltespænder; disse var meget forvitrede.

Lille Havelse stenen

Fra ældre og yngre stenalder har vi både deres bopladser og deres grave. Men fra bronzealderen kender vi kun deres grave, men løsfund er der gjort. Vi har også en af Danmarks meget sjældne helleristninger, den er fundet i Lille Havelse i skellet mellem gårdejer Alfred Pedersen og Gadegårdens mark. Den lå som dæksten over en brandgrav fra bronzealderen. Den

blev fundet af dr. Moltved i Skævinge 1938.

Graven indeholdt foruden brændte knogler af en ung kvinde, en snoet bronze armring, og en dobbelt knap. Stenen har et håndmotiv, der består af tre hænder med udspilede fingre, de vandrette og den tredie lodret med 4 små vandrette streger foroven (se siden overfor — stenen er nu på Nationalmuseet).

Der fundet andre helleristningssten i Danmark med håndmotiv. Også fra Norge kendes et par fund.

Egnen her er meget rig på ildsteder fra jernalderen, med mange skår af krukker og fade, men kun med enkelte fund af våben og redskaber.

På gasbetonfabrikkens jord er der fundet 4—500 af disse ildsteder. Nogle lå i op til 5 lag (dækket af flyvesand). Da lå de på en landtange (nu bortgravet af fabriken), der har gået fra foden af Vibjerg og langt ud i Ølsted mose.

På denne sandede tange har man boet, da det dengang har været et godt sted i læ af de store bakker og med adgang til havet, der gik helt

ind til Vibjerg. På denne bo- eller handelsplads er der fundet mange spor og knogler, samt slibe- og kværnestene ved disse ildsteder, men ikke nogle spor af huse. De har muligvis været der, men er pløjet væk, da mange af disse ildsteder lå meget højt og var beskadiget af markredskaber. Men længere oppe ved de store bakker ved Vibjerg er der fundet en brandpiet med skår af 7 forskellige kar, et helt kar samt et dyr eller ildbuk i et kulturlag med blåmuslingeskaller. Laget fortsætter op under en lille granskov, men hvad denne skjuler vides ikke.

Vibjerg er, hvad navnet fortæller, en vig, der har gået ind til »bjerget«, det har været et gammelt offersted. Der er nu kun 1 af 7 store høje tilbage på Længere nede mod Grimstrup ligger en hellekiste med 5 dæksten (fundet i 1938). Hulvejen, der fører fra Grimstrup op til Vibjerg, er en oldtidsvej, der har været benyttet igennem mange generationer. Muligvis har man benyttet denne vej, når der skulle ofres eller på anden måde være fest i offerlunden på Vibjerg til ære for guderne.

Fra vikingetiden findes der ikke mange spor her i sognet.

Glider vi videre i historien til ældre middelalder, begynder byen (»Ølstæd«) at blive til. Det ældste navn byen har, er »Ølstæde« 1252. Ølstathæ, 1315. Det kaldes også »Hølstæde« fra 1458.

Hvorfra navnet stammer er vanskeligt at sige, mest sandsynligt er det, at Hølstæde skulle være byen, der lå i hullet, da dens beliggenhed i så henseende svarer til navnet.

Ølsted sogn består af 5 landsbyer, dengang som nu. Ølsted, Stor Havelse, Lille Havelse, Grimstrup og Ubberup (se kortet side 7). Men først om Ølsted.

Den tid, der her omtales, er middelalderen med sit klostervæsen, med kirkens magt og rigdom. Rundt om i landet var disse rigdomme til stede i form af hovedgårde eller fæstegårde, hvoraf afgift i form af arbejde eller penge, sæd eller kreaturer, tilflød ejeren. Også i Ølsted sogn finder vi kirkens tag i mere end een ejendom. Det var i hine dage, da kampen mellem kongen og gejstligheden blussede højest,

bl.a. på grund af, at kongen (Erik Menved) havde ladet den myndige ærkebisp i Lund, Jens Grand, indsætte i Søborg Slots fangetårn. På denne konges tid vides det med sikkerhed, at kirken har ejet i det mindste een gård i Ølsted by. Det ses af et brev af år 1315, ved hvilket bispen overdrog Jacob Decanus i København og hele kapitlet sammesteds, alt det rørlige og urørlige gods i Ølstæthæ, som han forud havde givet til deres bord, til evig ejendom, og befaler fæsteren at svare en afgift til bemeldte kapitel.

At Esrom Kloster 1494 har ejet gårde her er sikkert, skønt man mangler efterretning om, hvornår det har fået dem. I bemeldte år gjorde det nemlig et mageskifte med Ebleholt kloster, til hvilket det overlod tvende gårde »liggende udi Ølstædhe og i samme Ølstædhe sogn udi Strøherret«. Den ene af disse gårde svarede da i årlig landgilde 3 pund korn, byg og rug, den anden 2 pund korn, byg og rug, og hver af dem 1 lam, 1 gås, 2 høns og 1 skilling grot. For disse to gårde gav Ebelholt igen Esrom tvende ande, som det tilforn havde fået ved

et tidligere mageskifte med sidstnævnte kloster, nemlig: en gård i »Vassingerød udi Elsæ (Ugelse) sogn i Liwngheherret«, som svarede i årlig landgilde 2 pund korn' byg og rug, og 2 skilling grot penge, og en anden i Kolsbeck i Blistrop sogn 1 Holbo Herred, hvis landgilde var 2 pund korn, byg og rug, 15 skilling penge; 1 lam, 1 gås, 2 høns, 6 »skerefolk« (6 dages høstarbejde), 2 »leemandt« (2 dages arbejde i slåtiden), 20 læs ved og et fodernød hvert år at holde.

| 1497 var samme gårds årlige afgift 1 pund rug, 1 pund byg, 15 skilling lybsk i arbejdspenge, 1 lam, 1 gås, 4 høns, 10 læs ved, og 2 tdr. havre (i stedet for eller foruden) »gesting« (Esroms jordbog).

Den esromske abbed Pædher Andersøns og menige Convents om dette mageskifte udstedte brev er dateret Esrom 1494 die Sanctorum Fabiani og Sebastian Martyrum (d. 20. januar).

Med hensyn til benævnelserne pund, rug og byg, må man vide, at 1 pund byg var 24 skæpper. Endelig må man huske, at 8 skæpper

udgjorde een tønne. Det vil således ses, at når en gård skulle yde 3 pund korn, vil det sige, at den skal svare 7,50 tønner rug eller 9,50 tønner byg, idet der rimeligvis menes, at den samlede ydelse er tre pund korn, ikke 3 pund af hver slags. Rug har større værdi end byg, derfor må bonden møde med større kvantum af byg end af rug.

Når man betænker, at megen jord, som nu dyrkes, lå udyrket hen, og at gårdene således i virkeligheden var meget mindre end nu, og at avlsbruget stod på et meget lavt stade, kan man let regne ud, at ovennævnte landgilde kunne være besværligt nok at skaffe til veje, og at bonden ikke var i det bedste humør, når han agede ud af gården med denne sæd, som klosteret havde krav på, men som han og hans fattige familie så hårdt havde brug for.

Note:

Hans Ove Nielsen (1937-2019), var lokalhistoriker og -arkæolog. Han skrev denne beretning i 1969.

Et besøg i Frederiksværk i sommeren 1785

Efter artikel af Jesper Munk Andersen

Tirsdag 7. juni 1785 begav et mindre rejseselskab sig afsted til fods i retning mod Nordsjælland fra landstedet Christiansholm ved Klampenborg, hvor familien tilbragte sommeren, borte fra København og deres gård i Amaliegade tæt ved Amalienborg.

Ført an af sin huslærer og hovmester, Levin Christian Sander, og en opvartende tjener begav den 10-årige Christian Detlev greve Reventlow (1775-1851) sig ud på en ti dage lang dannelsesrejse, der nok skulle føre ham rundt til områdets seværdigheder og industrianlæg, men også dybt ind i det sene 1700-tals nyeste dannelsesidealer. Ved at følge i hælene på det lille rejseselskab er det således muligt at komme ikke blot helt tæt på flere nordsjællandske lokaliteter anno 1785, men også gennem den unge grevesøns dagbogsnotater at komme helt tæt på samtidens idealer for god dannelse og den rette livsindstilling, som den kom til udtryk hos periodens elite.

Hér beskrives besøget i Frederiksværk. En mere komplet beskrivelse af hele C.D. Reventlows Nordsjællandsrejse kan læses i artiklen "En Nordsjællandsk dannelsesrejse 1785" i Museum Nordsjællands Årbog 2019.

Næste stop på turen var industribyen Frederiksværk ved Roskilde Fjord, hvortil selskabet ankom sent søndag d. 12. juni, efter de ved Esum Kloster havde taget en afstikker over Tisvilde for at se flyvesand og besigtige monumentet over “... Sjællands redningsmand, Röhl”.

Turen til barokmonumentet i Tisvilde over forstmanden Johan Ul-

Christian Detlev greve Reventlow (1775-1851) portrætteret som ca. 15-årig af maleren Nicolai Wolff i 1790 fem år efter hjemkomsten fra sin dannelsesrejse. Foto: Museum Lolland-Falster.

rich Röhl (1675-1754) lagde sig smukt i forlængelse af besøget i parken på Fredensborg. Kongens landsfaderlige omsorg og hans dygtige og loyale embedsmænds virke havde ifølge monumentets inskription reddet området for forarmelse og sandflugt. En sandflugt, som den lokale mand, der førte rejseselskabet frem til monumentet, i øvrigt mente, at områdets sæler havde været skyld i, hvordan det så end præcis hang sammen?

Krudt, kanoner og kugler

Forsvaret af fædrelandet og den hjemlige produktion af krudt og ammunition havde siden midten af 1700-tallet været i så høj kurs, at enevælden økonomisk og afsætningsmæssigt havde begunstiget Frederiksværks ejer, generalmajor Johan Frederik Classen (1725-92), og dermed understøttet etableringen af det store og imponerende krudt- og kanonværk med tilhørende by. Værket havde igennem årene taget imod talrige gæster fra udenlandske rejsende over læger, digtere og lokale embedsmænd til kongelige, og i juni

1785 nu også C.D. Reventlow, der efter en nats søvn fra morgentunden mandag d. 13. juni var parat til at tage hul på besigtigelsen af herlighederne.

Først blev krudtværket inspiceret – “Der er 5 stampemøller dér; og en hvor pulveret kornes” – hvorefter 24 nye kanoner i to forskellige vægtklasser blev nøje studeret.

Også kanonernes prøveskydning må rejseselskabet have overværet, idet C.D. Reventlow i dagbogen noterede, at “det tordnede en del”.

Aftenbesøg hos generalmajor Classen

En oplistning af værkets forskellige faggrupper – der foruden mekanikere og gravører også indbefattede en pianist – vidner om, at C.D. Reventlow må have været forbi værkets forskellige arbejdsfunktioner, inden han efter aftensmaden besøgte generalmajorens smukke privatbolig på Arresødal, hvor særlig en stue behængt med kobberstik fangede hans interesse. Aftenbesøget på Arresødal må ka-

tegoriseres som ren og skær fornøjelse, hvortil også den efterfølgende dags aktiviteter hørte. En sejltur på kanalen gennem byen – formentlig i generalmajorens gule kinesiske gondol – efterfulgt af huslærerens musiceren med Johan Clausberg (født ca. 1740), der i folketællingen fra 1787 er oplistet som “musicus” og som underviste værkets børn i musik udgjorde dagens oplevelser. Den sidste aften i Frederiksværk gik med et høflighedsvisit hos madame Lunde – enkefru Christiana Lunde, født Størn (født ca. 1747) – i Kregme, hvor rejseselskabet “... lærte Probst pennen”, angiveligt en afart af spil. På vejen tilbage blev solnedgangen over Roskilde Fjord og Hornsherred nydt inden aftensmaden blev indtaget og selskabet “.. gik i seng”.

En klassisk dannelsesrejse

Huslærerens fornemste opgave var at forme C.D. Reventlow til et dannet, beskedent, arbejdsomt og tjenstvilligt medmenneske, der selvstændigt forholdt sig til den verden, som han var en del af. Nu

var det ikke forfinelse udi iscenesættelse og belevenhed, men derimod ansvarlighed, faglig viden og ikke mindst et patriotisk virke, som var målet. C.D. Reventlow måtte på ingen måde blive hverken forvænt eller forkælet – i Frederiksværk fik inspektør Peder Falster (født 1741) forud for dannelsesrejsen rundt i det nordsjællandske besked om, at forældrene ikke tolererede unødigt stads ved sønnens forestående besøg, men "... befahlet baade at Han skal gaae, som og at borge Natteleye og Beværtning i Almindelige Værtshuuse...".

På det store farvelagte kobberstukne perspektiv over Frederiksværk, udført af kobberstikker Winckler efter C.A. Lorenzens skitse fra 1773, er det ikke blot muligt at overskue det imponerende krudt- og kanonværk, der i to dage dannede ramme om C.D. Reventlows ophold, men også på det sammenrullede papir over perspektivet at se hvordan værkets kanoner blev prøvet, målt og vejjet. Et arbejde som C.D. Reventlow overværede. Det Classenske Fideicommis. Foto: Roberto Fortuna

C.D. Reventlow skulle lære gevinsten af flid og gode evner og ikke mindst konsekvenserne af egne fejl, som da han undervejs på turen til Fredensborg d. 8. juni glemte sin jakke i Asmindeød og måtte undvære den, indtil rejseselskabet kom forbi landsbyen to dage senere på vej mod Helsingør "Jeg havde glemt min jakke i Asmindeørød og vi måtte hente den da vi gik derfra til Helsingør ...". Ansvarlighed, påpasselighed og orden betalte sig – uorden, sløssagtighed og egennyttighed blev bemærket og bekæmpet.

Et besøg i Frederiksværk i sommeren 1797

Formidlet af Niels J Willumsen

I forsommeren 1797 foretog den unge teologiske kandidat Lauritz Engelstoft (1774-1851), senere professor i historie, sammen med vennen Jacob Neumann (1772-1848) en længere fodrejse gennem Nordsjælland.

Turen udgik Pinselørdag 3. juni fra Valkendorfs Kollegium i centrum af København og gik via Strandvejen til blandt andet Skodsborg, Vedbæk og Hirschholm Slot (Hørsholm). Herfra videre over Fredensborg og Frederiksborg (Hillerød) med deres slotte til Classens Frederiksværk (Classen var dog død i 1792) med krudtværket og kanonstøberiet. Herfra vandrede de til Jægerspris med sit slot, Slangstrup og tilbage til København, som de nåede om aftenen 10. juni.

Her gengives dagbogssiderne, der beskriver henholdsvis de vandrenes vej fra Hillerød til Frederiksværk, selve opholdet i Frederiksværk og endelig turen fra Frederiksværk til Frederikssund, hvorfra de stævnede med færgen videre mod Jægerspris.

Hele dagbogen findes udgivet af Frederiksborg Amts Historiske Samfund ved Povl Eller i 1961.

LAURITZ ENGELSTOFT

MINE VANDRINGER

i Sjælland i Juni 1797

VED
POVL ELLER

ÅRBOG 1961

UDGIVET AF FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

Vor Tour gik nu til Frideriksværk, hvortil man sagde, at vi havde 3 Miile. – Ikke langt fra Frideriksborg ligge 2 smaa Landsbyer Trunte og Ullerød, som vi passerede igiennem; her er ingen Skov, men Markerne stode overalt i yndigste Flor, og vi følte ikke først nu, at det var saare rigtigt, hvad Frue Kall anmærkede, at Foraarets Nydelse har dette forud for Midsommere og Høstens, at hiin er for de fiinere, denne for de grovere Sandser.

Imellem Ullerød og Mehrløse, en Landsbye, hvorigiennem vor Vej ogsaa faldt, fandt vi Ruiner af det gamle Eberholdts Kloster, som har ligget ikke langt fra Vejen; at Pletten, hvorpaa det har lagt, er saare interessant, behøver ej den Læser at gøres opmærksom paa, som kiender noget til de Beliggenheder, de Herrer Munke udsøgte for deres Boepæle. Vi fandt blot Gruus og sønderslagne Muursteen, men Arealet, hvor Klosteret har staaet, er temmelig stort; efter al Rimelighed har der været 3 Fløye og i Gaarden har formodentlig de 2 store Træer, som endnu findes, staaet. Mod Østen synes Haven at have ligget, thi der spores endnu en Slags Indgroftning. Vi havde gierne opholdt os endnu noget længere ved disse Rudera, i Nærheden af hvilke vi ej vare istand til at finde den Liigsteen, som Pontoppidan taler om; men nogle Regndraaber og Himlens truende Aasyn skyndte os frem til Mærløse. Paa heele Vejen lige fra Frideriksborg af hørte vi en stærk Kanonade ved Cronborg, som vi ej kunde begribe hvorved foranledigedes; den var[e]de vist i 4 Timer.

Sproget er i denne Egn yderst slæbende og ubehageligt, og Bønderne ere som Fæe; vi tiltalte nogle, men fik neppe Svar, derimod gloede de paa os som paa fremmede Dyr; og hvad de svarede os, var saare eenfoldigt. For at faae et Glas Melk gik vi ind i et Bondehuus, hvor en Kone stod eene i Stuen; Stank mødte vor Næse og al Slags Ureenlighed vore Øyne; hun kunde neppe forstaae os; da vi endelig havde faaet hende gjort begribeligt, at vi vilde have Melk, satte hun et græsseligt stort Kar for os og forundrede sig meget over, at vi ej kunde drikke det ud altsammen. I Frideriksværk, som ligger en Miil derfra, havde hun aldrig været, som ikke forekom mig saa forunderligt, da jeg i Jylland kiender saa mange Exempler paa saadan Aands-Indskrænkning; meere forunderligt forekom det mig, at den Mand, som førte os fra Hirschholm til Fredensborg, ej havde været paa sidste Sted i 40 Aar. For at komme til Mærløse igjen: med Byens Velstand synes det at staae paa samme Fod som med dens Cultur; Fattigdom og Armod fremviiste sig overalt. For denne stygge Plet er Hr. Ussing Præst, som man beskylder for

at have taget sin Formand af Dage med Gift og sat Ild paa sin Præstegaard.

Fra Mærløse gik vor Vej igiennem Store Lyngbye; her falder en Viig ind af den store Arresøe. – Vi standsede ved disse Sletter for at betragte de romantiske Egne heromkring; Aftenen var skøn, og vi vare begge saare vel tilmode; Blomsterne duftede om os; Neumann plukkede en Kiærminde (Forgietmigej) og gav mig; jeg tog den og taug; plukkede en igien og gav ham; et trofast Haandtryk var vore Hierters Følelsers Tolk. Jeg forvarte omhyggelig min Neumanns Kierminde for at sette den i min Journal, og her staaer den:

Vi gik nu videre til Ubberup, og fra denne Bye gaer man op ad en Bakke til Byen Kregume, som Bønderne udtale Kreime. I denne Bye talte vi med en Bonde, som spurgte os, om vi skulde til Værket at arbejde; han maae nok have taget os for et Par Haandverks-Svende. Skade, at vi ej gave os Tid til at indlade os lit nøyere med ham om Daglejen og andre Ting, der kunde vedkomme os som Haandverkere. – Frideriks-Værk kaldes i heele Eggen κατ' ἐξοχην Værket eller efter den stygge Dialekt Vhæ'rkit.

Arm i Arm vandrede vi nu op ad en høj langsom opstigende Bakke, paa hvis Side Rugagrene bølgede sig saa sagtelig frem. Vi skyndte os at naae Bakkens Spidse, fordi vi ventede der at finde, hvad vi ogsaa fandt – en sielden Udsigt. Før var Eenerum mit non plus ultra, men – da vidste jeg endnu ej, at der var en Magle-Høj; vi stode henrykte; en umaalelig Horizont trindt om os. Vi saae paa eengang Isefiorden, Roeskilde-Fiorden, Arre-Søen og i Baggrunden det sorteblaa Kattegat. Henved 20 Kirkespidser ragede deels frem i fierne Horizont, deels laae strøede om os paa Sletterne. Imellem Isefiorden og dens Datter Roeskildefiorden saaes de skønne Iægerpriis's Egne; i fierne Vest Ods-Herreds Kyster; et høytideligt Stille hvilede over Naturen og vore Siele sympathiserede med den. I denne behagelige Sindsstemning forlode vi nu dette fortryllende Sted for at vandre videre frem til Frideriksværk, som nu kun var ½ Fierdingvej borte.

Fra en Høj tæt uden for Værket kan man oversee dette skønne Sted. Det ligner en Plantage, mellem hvilken man seer et og andet Huus indstrøet. Det ligger i en Dal, og en Bugt af Roeskilde Fiord sniger sig ind til det. Rundt om paa Høyene ligge Krudt-Magaziner, og til at bevogte disse er her henlagt en Guarnison af 40 Invalider med 2 Under-Officerer og en Capit. Scherning, som er Chef og tillige Inspector ved Verket. Af disse Invalider traf vi strax nogle, da vi kom ind paa Verket, og en Dreng, som gik i samme Uniform som hiine, viiste sig strax

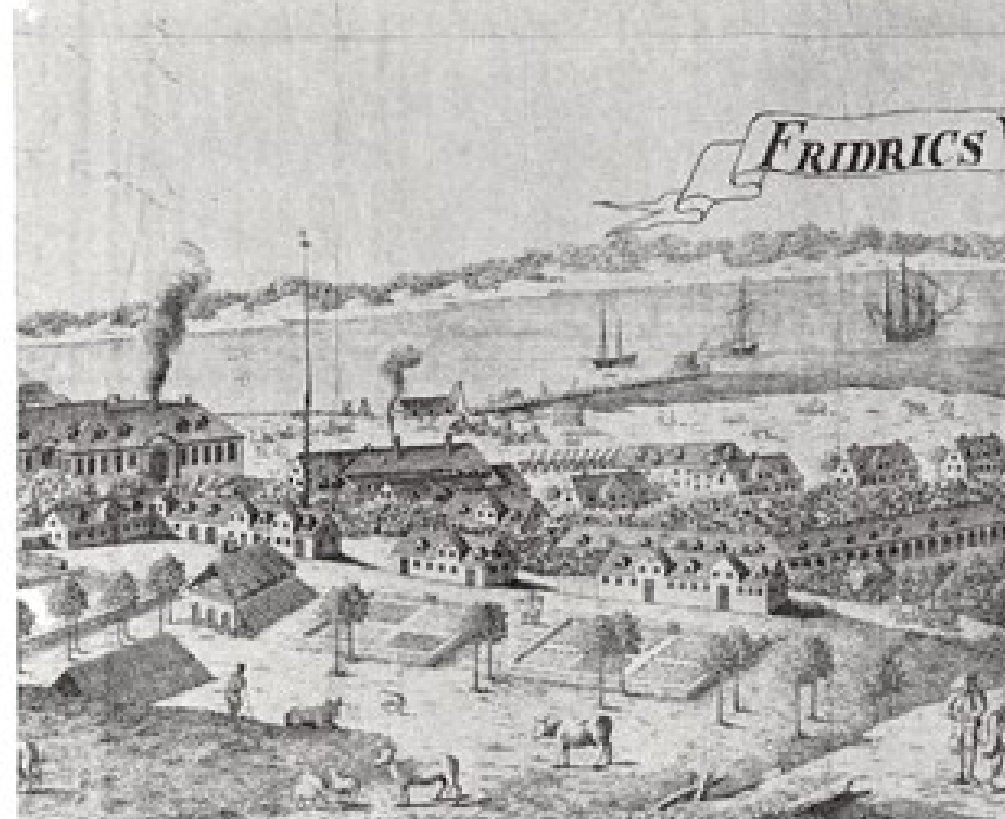
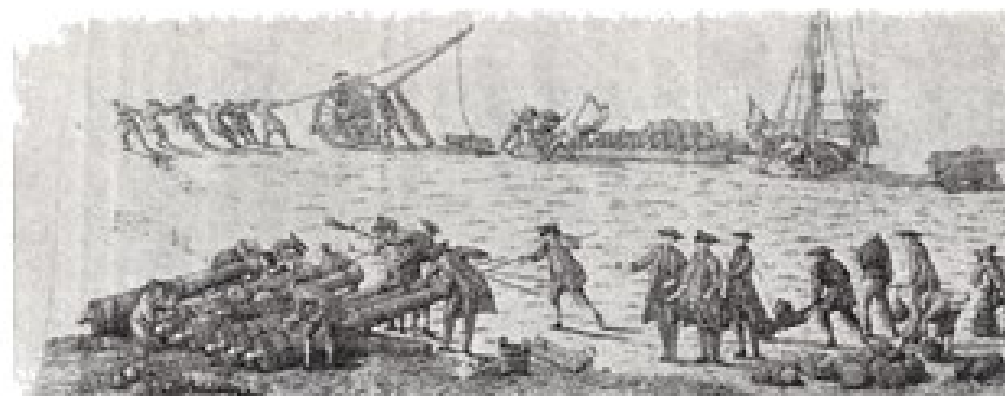
villig til at anvise os Herberge. Vi kom da til Kroen omtrent Kl. 8 i Aften; Manden, som holder Kroen her, heder Larsen. At det forekom ham og hans Kone meget fremmet at see Folk, nogenlunde skikkelig klædte, komme vandrende hid til Fods, mærkede vi deraf, at han med nysgierrige og mistænkelige Øyne maalte os fra øverst til nederst, og spurgte os, om vi vare komne hid til Søes, siden vi saa kom vandrende, og det forekom ham meget forunderligt, da vi svarede ham, at vi saaledes vandrede om i heele Sielland. Vore Navne bleve vi anmodede at opgive paa et Stykke Papir, og dermed bleve vi indførte i vore Værelser. – Vi fik et koldt Aftensmad, som vi meestendeels lod urørt, da det Smør man satte for os ikke lignede de Sorter, vi vare vandte til at spise, hvilket vi og bad Pigen at melde hendes Madame fra os. For Resten fik vi 2 smukke rummelige Værelser og en god Seng.

D. 8de Junij.

Saasnart vi havde i Morges drukket en god Kop Thee, gik vi ud for at besee Værket. Vi havde just ej Adresse til nogen af Værkets Betiente, men vi kiendte Bogholder Todberg fra en Søetour, som vi begge gjorde med ham for 2 Aar siden til Jylland; og til ham vendte vi os nu. Hans vakkre Kone, som gienkiendte os paa Øjeblikket, bød os med en venlig Mine velkommen.

Efterat vi havde maattet fortælle disse Folk vor Rejses Hensigt o. s. v., og en god Frokost, som strax kom ind, var taget til Livs, fulgte Manden med os for at vise os det heele prægtige Værk, som foreviger Clasens Minde.

Anlægget er saa mangfoldigt, at man neppe paa et saa lille Sted finder saa mange Verker concentrerede. Langs med Siderne af den Kanal, som fører Vandet fra Arre-Søe til Krudt-Møllerne og de øvrige Maskiner, løbe skønne Alleer, og uden for disse ligge Fabrikhusene i forskellige Længder. Meget beqvemt ere disse Fabrik-Huse indrettede; hver Arbejder, som er fast ved

Frederiksværk, set fra foden af Classens bakke. Midterpartiet af billedet er taget af J. G. Winckler, der var ansat på værket, Nationalmuseet fot. – baggrunden prambroen. Bygningerne i midten er hovedsagelig

af en radering efter en tegning fra 1773, formentlig udført af
 – Yderst til venstre Giethusets store trefløjede bygning og i
 for håndværkere. Til højre ligger krudtmøllerne langs kanalen.

Værket – thi adskillige boe paa Landet omkring – har ved Siden af sit Værksted et Par Værelser og bag disse en Have. Her er Guldsmed-, Drejer-, Snedker-, Kobbersmed-, Jernsmed-Verksteder og Gud veed, hvor mange fleere; kort, enhver Ting, som enten hører til Indbyggernes Nødvendigheder eller Verkets, har her sin særegne Fabrike.

Krudt-Møllerne vare ej i Gang, da vi saae dem. De ere i Tallet 6, byggede af Træe og beklædte med tynde Bredder, for ej at modstaae for stærk Krudtets Kraft, naar det Tilfælde indtreffer, som i Almindelighed skeer engang hvert Aar, at en Mølle drives i Luften. Naar de ere satte i Gang, lukkes de, og ingen tør opholde sig i Nærheden; men Krudtmesteren, som viiste os omkring – hans Navn er Brandt –, kan i sit Huus, som ej er meget langt borte, høre, om Møllerne have deres rigtige Gang eller ej; thi paa hver af Møllerne er anbragt en Metal-Klokke, som drives til Slag for hver Gang, Hiulet gaar om i Møllen, og da Lyden af hver blandt disse Klokker er forskiellig, kan hans vante Øre let bemerke, hvilken af Møllerne der enten staaer eller gaaer for sagte eller for fast. Naar saaledes alle Møllerne gaae paa een Gang, frembringer disse forskiellige Klokkers Lyd en harmonisk Accord, men Tonerne falde let vel stærke, saa fremmede, som i saadan Tid ligge paa Værket, ej kunne sove for den støjende Klingklang.

Disse Møller koste hver for sig 9000 Rd.; det aarlige Produkt af hver er 3000 Centner Krudt, og i 36 Timer kan enhver af dem frembringe 650 p . Til et Centner Krudt bruges 80 p Salpeter, 15 p Svovel, 5 p Kul.

Af Salpeteret, som bruges til Krudtet, tilberedes noget paa Værket selv paa samme Maade som i Frederiksborg; men da dette ikke nær er tilstrækkeligt, saa faaes det meeste fra Ostindien. Men dette raffineres her, inden det kan bruges til Krudt. Sex Kiedler ere bestemte til dette Brug, hvor det luttres ved Kogning og siden øses op i store Kobber-Kar i Form af en

omvendt conus, hvor det crystalliserer sig paa Bunden og setter sig i store Klumper paa Siderne. Til at heede disse Kiedler bruges blot Steenkul. – Svovlen hentes fra Marseille, og bruges uden nogen Rensning. En Maskine er indrettet, hvori den paa eengang stødes og sigtes. Kullet, som er den 3die Ingrediens i Krudtet, brændes af Eegetræe i 6 hertil bestemte Gryder, som staae i omvendt Stilling; til det polerede Krudt derimod bruges Kul af noget saa kaldet Dystbrænde, som seer rødagtig ud og faaes i Skoven omkring Værket; det kløves ogsaa fiinere end det andet.

I behørigt Forhold mænges nu denne Blanding af Salpeter, Svovl og Kul og bringes i Sejldugs-Poser, af hvilke enhver tager 11 \\ , over til Krudtmøllerne, i hvilke, hver for sig 24 Stamper drives ved et eeneste Hiul ned i ligesaamange Mortere af Metal. I hver af Morterne stødes den foromtalte 11 \\ Qvantitet ved Stampernes saa kaldte Skoe til fiint Støv, som er Krudtets første raa Tilstand; under denne Operation er det, at en Mølle stundom springer i Luften, naar nemlig Skoen af Stampen frembringer ved Stødet i Morteren saa megen Varme, at Krudtstøvet antændes. En eeneste Gang i 18 Aar, fortalte Todberg, har det hændet sig, at 3 Møller paa eengang ere sprungne i Luften.

Kulstøvet, som frembringes ved de forskiellige Bestanddeeles Sammenmængning under Stamperne, bringes nu hen til Kornmøllen, hvor det formes til Korn igiennem dobbelte Sigter, der 48 i Tallet drives ved et eeneste Hiul og en saare let Mechanisme. Disse dobbelte Sigter ere saaledes indrettede, at det fugtige Krudtstøv drives ved løbende Pokkenhols-Valser igiennem den overste Sigte, som er af Pergament; derved antager det nu Form af Korn, som opfanges af den neden under vedhængende Haarsigte, igiennem hvilken det Krudtstøv falder, som ej antog Formen af Korn, og bliver da paa nye stampet og omarbejdet. – Det forstaaer sig, at i det fiinere Støv, som ej antog Korn-Formen, faldt igiennem Haarsigten, optoges det i et under neden anbragt Kar.

Naar nu Krudtet er dannet til Korn, bringes det hen til Tørrehuset, som hedes ved 2 store Kakkellovne i Form af omvendte Gryder, for hvilke hænger et Dække for Forsigtigheds Skyld. Heden maae være 50 Grader efter Reaumurs Thermometer. Tørringen skeer i 600 Lader eller Skuffer, som under Tørringen staae udtrukne; saaledes kan paa eengang tørres 60 Centner, fordeelt i 8 à 9 \\ paa hver af de 600 Lader eller Skuffer; til denne Tørring fordres 48 Timer, i hvilken Tid Døren ej tør aabnes. – I den eene Ende af Huset er et Værelse for Tørremesteren, hvor der i Væggen, som skiller Værelset fra Tørrestuen, er anbragt et Vindve, inden for hvilket hænger i Tørrestuen selv et Thermometer, saaledes hængt, at Røret vender til Vindvet, saa Tørremesteren kan sidde i sin Stue og see, om Tørrestuen har Heede nok, og legge i Ovnene efter Fornødenhed. Eengang er Tørrehuset sprungen i Luften.

Dette var Krudtets sidste Fuldkommengjørelse; men endnu er en Forædling tilbage, som er egen for det saa kaldte polerede Krudt; og denne frembringes ved Svingningen af en Tønde, som er fæstet til en Valse, og hvori det Krudt, som skal poleres, er lagt.

I Kobberhytten smeddes Plader. 2 Bælge drives her ved Vand; her er og en Klippe-Maskine, der ligeledes drives ved Vand, hvorved Jernstængerne klippes i mindre Stykker. Neumann fortalte mig, at man paa Moss i Norge har en anden endnu beqvemmere Indretning til samme Hensigt ved Valser.

Giethuset eller Støberiet er en skøn Bygning med 2 Sidefløje. Over dens Portal staaer denne ret smukke Inscription:

Ætna
hæc Friderico
Vulcania tela ministrat,
tela inimicos
debellatura furores.

I den ene Sidefløy er Magazinet, i den anden Jernstøberiet; i Hoved-Bygningen er Metalstøberiet.

I Jernstøberiet er en Smelte-Ovn med Trækhuller, ved hvis Hielp Luen uden Bælgers Hielp spiller hen paa Jernet og smelter det; det smeltede Jern øses med Jernskeeder [J: skeer], som, for ej at brændes, ere overtrukne med Leer, i Formerne. Gamle Kugler, Kanoner og Bomber er det, man bruger til at smelte. Ogsaa Jern-Gitter-Værker, dog kun til Brug for Værket, og Lavetter støber man her. – Man var og her, da vi kom, i Begreb med at gjøre en Leerform, hvori en Kirkeklokke skulde støbes i det hosliggende Metalstøberie. – Man støbte og her Metal-Søm til Skibes Forhudning. I smaae Kasser ere i Sand dannede Huller, hvori man lader den smeltede Metal løbe; man støber saaledes paa eengang 4 Kasser fulde, og hver Kasse rummer 200 Søm. Inden et Øyeblik er det smeltede i Hullerne gydede Metal styrket. Metallet smeltes i Digler.

I Hoved-Bygningen er Metalstøberiet; her formes og støbes Kanonerne. De støbes i store i Kanon-Form dannede Leerforme, som, naar de i 3 Uger ere tørrede, beslaaes stærkt med Jern; dybt i Jorden graves nu Huller til at sette disse i, jevnside ved Smelte-Ovnene, som ere 4 i Tallet, og byggede af et eget Slags her ved Verket præpareret Steen, sammensat af Bornholmsk, Cølnsk Leer og Gruus. Til at heede disse Smelte-Ovne bruges ikke Kul men Træ, da Luen maa være rund. Af Smelte-Ovnene lader man nu det smeltede Metal løbe i Kanon-Formerne; 2 Dages Kiølning behøves, inden de støbte Kanoner kunne tages af Formene. For at gjøre Materien i Kanonen meere kompakt og hindre, at den ej skal blive porøs, støbes i Enden af den en Tap af $1\frac{1}{2}$ Alens Længde, som kaldes Dødhovedet, hvilken siden saves af ved Save-Maskinen og smeltes om. Til dette Dødhoved er da og Kanonformen indrettet. – Naar Kanonerne nu tages ud af Formene, udgjøre de en heel Masse af Jern; de maae derfor nu bores, og til denne Hensigt bringes de i Borehuset, hvilken Indretning

her holdes hemmelig, Gud veed hvorfor. I Norge kan enhver faae det at see og det gaaer, efter som Neumann fortalte mig, saaledes til, at man ophænger Kanonen i en perpendikulær Stilling, og nu bores der ned fra med en Bore, som drives ved Vand; dette er den perpendikulære Boring, som bruges ved Frideriksværk, og er bedre end den horizontale, som man somme-steds bruger.

Naar Kanonerne ere borede, komme de i Drejer-Værket. Denne Indretning er herlig; man behandler her den svære og faste Masse, som om det var Træ. Ved Drejningen nedfalde Spaaner af Metallen, der seer ud som Høvlspaaner, og ligger tykt under ned; disse Spaaner samles og smeltes atter om.

Tæt ved er en Valsemaskine til at valse Kobber-Plader.

Naar Kanonerne ere komne fra Drejerværket, overgives de til Udfiiling af Ziraterne, ligesom og Mørserne files med megen Lethed; de største Mørser her støbes ere 150 pundigere; Kanoner støbes fra 1 til 36 pundigere, og hver # af deres Vægt betales, naar de sælges fra Værket, med 48 Sk. Gamle Kanoner, som Verket kiøber for at omstøbe, betaler det med 24 Sk. pr. # .

I 2 Maaneder forfærdiges 10 à 12 Kanoner; Metalcompositionen bestaaer af 100 Deele Kobber, 10 Deele Tin og $\frac{1}{8}$ Deel Tutenage. Dette sidste føyes blot til for Couleurens Skyld. – Jern-Kanoner støbes her ikke.

Oven over disse Verksteder arbejdede Snedkere og Trædrejere.

Foruden disse Anstalter har Værket Tegl- og Muursteens-Fabrike, hvor Leeret æltes ved Kurve, Bagerie og Bryggerie og Brænderie.

I Material-Stalden staae 14 Heste og 10 Stude til Verkets Drift; hvad som bruges meere, lejes og betales dagviis.

Verket har selv 4 Skibe til at hente sine Fornødenheder med; men foruden disse komme over 40 ladte med Tømmer, Steenkul og gl. Metal-Kanoner.

Her er en Vagt og et Arresthuus; ude paa en aaben Plads saae vi nogle særegne Kanoner, paa hvilke stod: Comes de Ahlefeldt

invenit. Disse have et løst Fængsul, som kan tages af, saa at Fienden i Tilfælde af en Flugt ikke kan bruge dem og de kunne i en Retirade lades bag fra.

Man har her gjort et Forsøg paa at bygge Huuse af Jord, og vi saae et saadant Jordhuus; et vist Slags Jord, som ikke er feed, bruges hertil; den stampes til en fast Masse og skieres i Form af Qvadersteene $\frac{3}{4}$ Al. tyk; denne Masse skal være fastere end Leer, og modstaaer alt Uvejr; men Vanskeligheden med at faae denne Jord har foraarsaget, at det blot er blevet ved denne eene Prøve.

En meget priisværdig Anstalt ved Værket er Skolen; en Lærer lønnes aarlig med 170 Rd. for at give Underviisning i Religion, Skrivning og Regning, og en anden Lærer, som informerer i Tegnekunsten, har i aarlig Løn 250 Rd.; for nærværende Tid er Skolelæreren en vis Horrebøw og Tegnemesteren Lieutenant Mutterspach. Alt læres gratis og Lærerne have frie Vaaning og Beqvemmelighed.

Disse herlige Indretninger skyldes General-Major Clasen deres Oprindelse. I den nærværende Stand blev det sat 1756, da han tiltraadte det. Før smeddede man Kanonerne. – Efter Todbergs Udsigende balancerer Værket got.

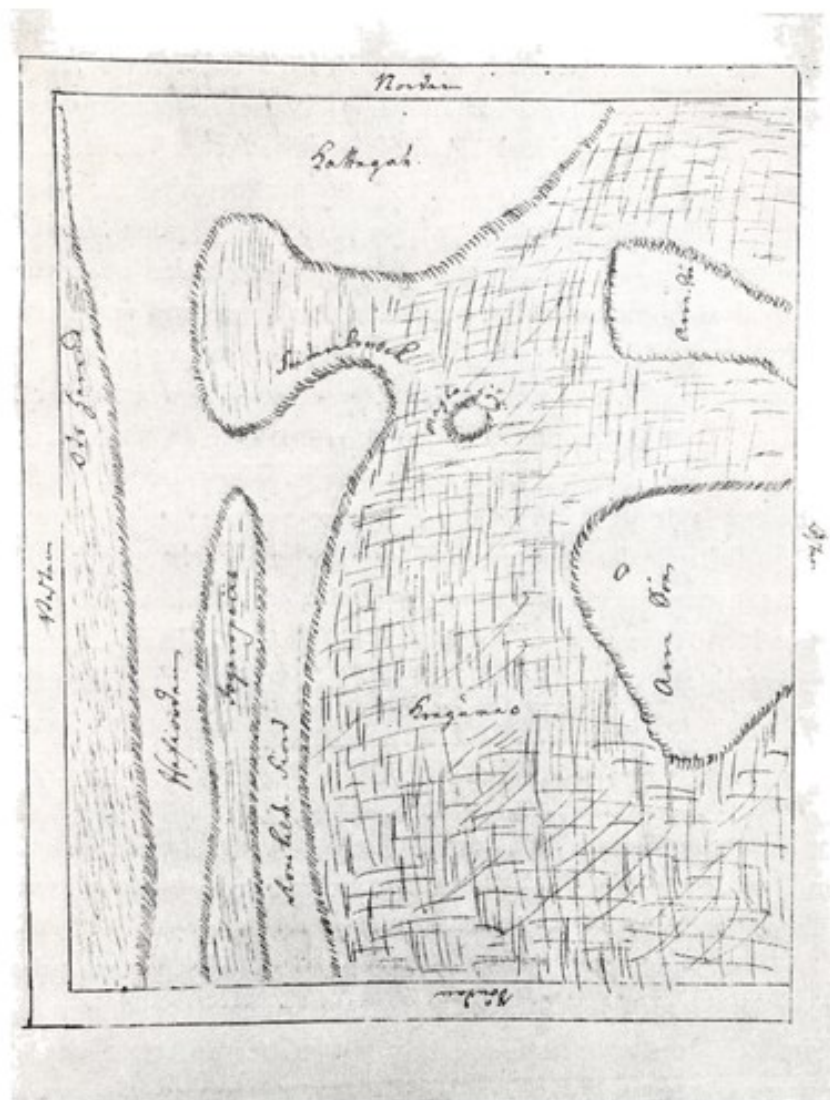
Efter saaledes at have beseet Værket gik vi hiem i vort Logis, fik noget varmt Frokost, som vi havde bestilt og var saa tarvelig, som den kunde være; og efterat have betalt vor Vært, der ligesom han ej syntest at bemærke noget fornemt hos os, heller ej lod sig fornemt betale, en ubetydelig Fordring, forlode vi Kl. 1 Værket, for igiennem Frideriksund i Aften at komme til Jægerspriis; thi vi turde ej paa det uvisse gaae hen til en Odde, hvor man kan nærmere sette over til Jægerspriis, siden der ingen ordentlig Færgested er. Paa at bese Clases Gaard tænkte vi ikke, og havde heller ikke Tid at tænke derpaa, da vi endnu ønskede i Aften at kunne faae noget af Jægerspriises Herlighed at see og havde $2\frac{1}{2}$ Miil at vandre.

Vor Vej faldt atter forbi Magle-Høy og atter maatte vi derop

for at nyde denne himmelske Udsigt. Længe stode vi her, og længere vilde vi have staaet der. Vi orienterede os saa got vi kunde i den heele Prospekt og jeg fik Neumann til paa et Stykke Papiir at gjøre et Udkast over denne herlige Situation; min Hattepul tiente ham til Skriverbord; han berigede sin Journal med dette Udkast og paa foregaaende Side har jeg og ved en ufuldkommen Grundridsning vildet give mine Læsere en nogenlunde Idee om denne Situation og guddommelige Prospekt.

Vi gik da nu videre og passerede atter Kregume, hvor vi drejede af paa høyre Haand ned til Frideriksund langs med Roeskilde-Fiorden. Overalt stode Markerne herlig, og man formoder, at Kornet i Aar vil blive overmaade let til Tab for Landmanden, da deels Freden er sluttet udenlands, saa man der intet behøver, deels Norge nu og næsten kan forsyne sig selv. – Vi kom paa denne Vej ingen Byer igiennem, man havde adskillige paa Siderne. Da vi vare midtvejs, kom en Vogn rullende efter os. Vi besluttede at søge at faae Sæde paa denne for at komme des hastigere til Jægerspriis. Det lykkedes, og den kiørende Mand, Hans Iensen, Skytte og Skovrider paa Jægerspriis selv, tog os villig op. Nu rullede vi af, havende Isefiordens Arm paa høyre Side og paa venstre Landjorden med adskillige Gravhøye, eftersom Regiments-Quarttermester Wolk, der mødte os her og boer i Nærheden, fortalte os; denne Mand indbød os og til at tage Frokost hos ham i Morgen, naar vi kom forbi paa Vejen til Slangerup. Inden føye Tid vare vi nu i Fridericsund, hvor vi stode et Øyeblik af hos en Kiøbmand, med hvem vor Veturino havde noget at bestille. Frideriksund er kun en lille og langt fra smuk Bye; imidlertid skal den dog have god Handel paa Norge, og har taget Fordeelen fra Slangerup, der ved denne Lejlighed er falden fra en anseelig Høyde, som den fordem stod paa, til den laveste Uselhed.

Færgestedet er en lille $\frac{1}{4}$ Miil fra Byen; her gaer man over til Jægerspriis. Med megen Bekostning ere fra begge Sider byggede lange Broer ud i Fiorden, saa vidt som der er Grunde, og

Engelstofts rids i dagbogen af Maglehøjs omgivelser. Omkring kortet læses: Vesten – Norden – Østen – Sønden. Kortets navne er Ods Herred – Isefiorden – Jægersprieis – Roeskilde-Fiord – Kattegat – Frideriksværk – Magle-Høy – Kregume – Arre Søe.

Færgeløbet selv er ikke bredere end man kan kaste over med en Steen, men saa dybt, at Orlogskibe kunde passere der igiennem. Færgen er en stor bred dyb fladbundet Maskine, som kan tage

mod 6 Vogne med deres Heste paa eengang, og man kiører uden at staae af lukt ned i den fra Broen af; den føres ved et Toug, som er fastgjort ved Enden af begge Broerne og hvis største Deel hænger, naar Færgen ligger stille, under Vandet; derfor maae Touget holdes vel istand, thi gik det i Stykker under Vejs, saa kunde Pokker tage ved Maskinen ud i Fiorden, som det er gaaet nogle Gange før, saa at engang 3 Mennesker druknede. – Imod at holde denne Færge istand har een Mand ved Navn Erdtmann heele Passagens Indkomster, der beløbe sig aarlig i det mindste til 1000 Rd. Overfarten er dyr; en Gaaende betaler 2 Sk., en Vogn 8 Sk., og hvis den er større end de almindelige Bonde-Vogne, meere; en Kareth 1 Rdr. Kuns Bønderne fra Jægersprieis og de nærliggende Herreder have det noget lettere.

Note: Den latinske inskription på side 20 kan oversættes til:

Ætna giver disse vulkanske våben til Frederik, våben der vil besejre fjendtligt raseri.

Etna (Ætna) er en vulkan på Sicilien. Ifølge sagnet havde smedeguden hér sit værksted, i hvilket kykloperne arbejdede. Ætna skal hér forstås som synonymt med med Gjethuset

Lauritz Engelstoft blev født i 1872 i Gislum præstegård ved Hobro og døde i København i 1851. Dette kobberstik er udført under hans ophold i Paris 1798-1800.

Den skal være af bronze!

Af Jørgen Tved

Da vi engang omkring 2013 i historisk forening i Frederiksværk fik den ide at opsætte en mindeplade for den store kunster L. A. Ring, tog vi kontakt til kunstneren Anders Kirkegaard, der boede tæt ved vores område i Store Karlsminde. Han havde et stort kendskab til L. A. Ring. Og han øste gerne ud af sin viden.

Vi havde forestillet os en plade af marmor med tekst i sorte bogstaver. Anders slog i bordet og sagde "Vi kan da ikke sætte en marmorplade op på et Classenhus. Pladen skal naturligvis være af bronze - ligesom Classens kanoner.

Det blev den. Og da pladen blev afsløret og modtaget på kommunens vegne af daværende borgmester Helge Friis, kunne vi se, at Anders Kirkegaard havde ret.

Bronzepladen blev fremstillet og opsat af en anden lokal kunster, Preben Boye.

I stor respekt, men også glæde over at jeg fik lært Anders Kirkegaard og Preben Boye at kende, kører jeg ofte forbi huset, men kun for at ærgre mig over, at jeg ikke længere kan læse, hvad der står på pladen.

Bogstaverne skal pudses op én eller to gange. Og kun bogstaverne. De vil så stå tydeligt og læseligt frem.

Den nuværende borgmester mener ikke, det er en kommunal opgave at være påpasselig over for den givne gave og mener sig ikke ansvarlig for sin forgængers taksigelser. Hvor smålig kan man være?

Frederiksværk - Lidt tanker om min barndom

Af Kurt Bøgel Petersen

De første tre år boede vi på Jernbanegade 14. 1' over butikkerne i dette karakteristiske hus. Derefter købte mine forældre hus på Åsebro, Hundestedvej 35. Et stort gult hus med flere lejligheder og det bar navnet "Strandfred". Det købtes af en Hr. Rainhardt.

Efterhånden blev huset og lejlighederne sat i acceptabel stand (det tog mange år) og ganske mange børn har beboet Strandfred i perioden 1954-1971. Det endte med, at der var 6 lejligheder, med tykke lerklinede vægge i stueetagen og nyere lejligheder på 1 sal. Pengene var små; byggematerialer forholdsmæssigt dyre - hvad gjorde man så?

Min far Martin Pedersen ('Cykel Martin') hørte, at der kom Amerikanske biler til landet (til Frihavnen i København). De var emballerede i store (meget store!) trækasser; og disse kasser kunne erhverves til små penge. De blev så skilt af i 6 flader og på den måde kunne mange masser ad gangen fragtes til Åsebro 35 i Frederiksværk af en vognmand, og det meste af lejlighederne her er delvis opbyggede af disse "automobil kasser" fra Frihavnen i København. Så

når nuværende ejere ind imellem ser tryk og symboler på engelsk på træværket i disse 1. sals lejligheder, så er de fra først i 1950'erne og bygget af emballage fra "Dollargrin" som vi kaldte disse Amerikaner flydere i 50'erne.

Min storebror Jørgen (født 1948) fik 1 øre pr. søm han trak ud af disse trækasser med en såkaldt "sømod-trækker", et aggregat hvormed man havde hammer, knibetang og vippefunktionen ud i et. Der blev talt søm så det forslog, når arbejdet var gjort. Og snyde kunne man ikke da disse kasser var "skudt sammen med sømpistol", hvilket man ikke kendte i Europa dengang. Sømmene var ligesom dem man "skyder" med i dag, så snyd var umuligt - øv!

Det er umuligt for mig at huske navnene på de familier, der passerede gennem Strandfred i min barndom.

Det var meget svært at finde bolig på grund af tilstrømning af arbejdskraft til Stålværket, Krudtværket, DFJ og de andre større arbejdspladser, der skød frem i disse år.

På Sjælland manglede den tunge, især

den (sorte) industri akut arbejdskraft og der var arbejdsløshed i Jylland! Derfor blev folk af arbejdsanvisningen sendt til bla. Frederiksværk for at arbejde. Mange kunne kun få et værelse, men nogle få fandt bolig ved private som i mine forældres hus på Åsebro. Det var ikke gode boliger, men efter datidens standard kunne disse bebos, og mange havde gode år der!

Mange boede her på Åsebro til der var råd til at finde en bedre bolig på Skovbakken/Magleblik eller andet moderne byggeri. Nogle byggede selv hus, når de havde sparet op efter nogle år i disse opgangstider. Dengang var der jo så en del børn, der beboede "matriklen" og Åvej/Tværvej/Vivevej/Vivevænget samt resten af Hundestedvejen fra rundkørslen med Ora tanken, Esso tanken og helt ud til Chevron tanken over for Høeg's pileplantage på den anden side af åen, der afvandede Halsnæs helt fra Arnakke, og som blev til den gravede kanal der endte med en ny pumpestation lige før "Trekanten" ved Krudtværket mod fjorden og den gamle flugtskydningsbane.

Fjorden var dengang ikke var langt væk, kun lossepladsen var imellem, og når bunkerne blev store nok, kom der en Bulldozer og skubbete al byens affald endnu et stykke ud i fjorden! I virkeligheden vidste alle jo allerede dengang, at det var miljøsvineri af værste skuffe! Men for os børn var det en gave at

"skrotte" derude ved fjorden. Meget kunne bruges enten på stedet eller omsættes i lommepenge. En gang var det nær gået galt! Vi havde været på lossepladsen for at skyde rotter med et par Luftgeværer (Diana 35) med 5 mm Diabolsk hagl; et kraftigt og præcist våben der helt lovligt kunne bruges af os drenge dengang. Vi fandt denne dag nogle spændende små kasser (faktisk mange), hver af dem fyldt med jagtpatroner "kaliber 12 patroner"; flere hundrede af disse herlige patroner fandt vi. Hjem efter en trækvogn, og et tæppe. Tilbage til lossen og læsse trækvognen med patronkasser (nærmere pap æsker), på med tæppet og hjem på fars værksted. Far havde lukket Cykelforretningen og taget smedearbejde ved Bagh og Co. i Hundested, vistnok på Stadionvej? Baggrunden var følgende: "Min Far var ikke forretningsmand, han tog ikke nok for sit arbejde og gav kredit til folk, der ikke havde økonomi til at betale tilbage, og var ikke interesseret i regnskaber. Min dygtige mor krævede, at han tog lønarbejde, og at hun blev administrator af deres fælles økonomi. Hun åbnede først en iskiosk på matriklen og senere en egentlig butik med front mod Hundestedvej. Siden da havde de orden i alting og fik stor "luft" i økonomien. Hun havde også plejebørn i mange år, nogen betragter jeg stadig som min nærmeste familie (en fantastisk gave ikk'!). I vores køkken var der

"varmestue" for alle slags mennesker, dengang. På et tidspunkt sad bankdirektør Hansen bænket der sammen med en del andre, og han irriteredes over min fars socialdemokratiske snak og sagde følgende: "Martin Pedersen; hvad angår penge er de en syg mand! Meget syg. Tak De Deres skaber for at deres kone vil tage sig af økonomien, derfor ender de som en holden mand!"

Og det var i grunden rigtigt nok! Så vi havde værkstedet for os selv. Patronerne blev gemt under filebænken og så i gang vi savede dem i stykker, knækkede dem så og hældte sortkrudtet fra ned i en lille spand. Vi vidste godt, at vi ikke skulle save i messing kappen eller komme til fængelhætten. Det gik helt godt, så godt at vi glemte tid og sted! Pludselig var det tiden, hvor far kom hjem fra arbejdet; han så lys på værkstedet og ville lige sige goddag. Da han åbnede døren og så os drenge, spanden med sortkrudt, de oversavede paphylstre med messingkappen og fængelhætten nederst, blev han helt stille. (Han var ellers en hidsigprop); han spurgte hvor patronerne kom fra og hvorfor vi havde slæbt dem hjem osv. Så sendte han os væk, ned på engen bag Tværvej og sagde, at han ikke ville se os de næste par timer!! Vi gik ikke på engen men gemte os i naboens hæk! For at se hvad der skete! Far havde ringet til politistationen "det gamle tinghus" og bedt en

vogn komme forbi. Han var ellers en, der nøddigt brugte de "respektive officielle kanaler" i byen. Men dette var alvor og han hadede skydevåben og ammunition. Der kom så en betjent han kendte, som beså vort arbejde og bad far om at låse værkstedet af. Resultatet blev: Ammunition afhentet af et par mænd med uniform på.

I dag ville bomberydderne og en "Rullemarie" nok være sendt! Alt blev destrueret med trusler om involvering af børneværn pga. manglende opsyn med uartige drenge. Men smeden (min Far) var en kolerisk herre, han gik øjeblikkelig til avisredaktøren og fik skrevet om manglende tilsyn med hvad der blev smidt på lossepladsen fra industrien, "særligt ammunitionsproduktionen" da det var overtrædelse af samtlige regler at sende sådant på lossepladsen.

Naturligvis var det en fejl, at det endte der, men farligt var det; Dengang kunne alle klunse på lossepladserne i Danmark. Efter en del korrespondance og skrivelser her og der enedes man om at lade sagen ligge og ikke omtale den mere. Senere blev det ulovligt at færdes på skraldeområdet og det blev til dels afspærret!

Vi mistede det dyrebare sortkrudt lavet af salpeter/svovl/trækul, der ellers kunne bruges til mange ting! Og hvad værre var; vi kom under inspektion af

min far, der ikke ville have noget "vrøvl" med os! Dette varede sommeren ud!! (Det var næsten værre end at blive truet med børneværnet).

Enden på historien var følgende: Militæret (en bil med to befalingsmænd kom og fjernede alt vi havde fundet på lossen og tog det med sig alt vor flid var spildt. Der blev optaget rapport, og senere blev der forsøgt at rejse en "børneværns sag". En aften hvor dette drøftedes efter vi var kommet i seng, kunne jeg høre inde fra stuen at han sagde til Mor: "Det er nogen ufornuftige børn, men de havde savet helt lige med nedstrygeren!!"

Vi havde en stor budcykel fra cykelforretningens tid med tre hjul, to foran med et stort lad og et bag med kædebræk og pedaler; og en tværstang man brugte som "styr" Min storebror Jørgen var "ekvilibrant" til at cykle på denne herlige ekvipage af en budcykel; han kørte tit rundt med os på ladet foran på budcyklen; vi legede at den var en båd/bil eller hvad der nu skulle bruges, op og ned af de små gader i kvarteret kørte han med os på ladet. Cyklen var kæmpestor og klodset samt dejlig til leg, men man kan forestille sig, hvor svær den har været at træde og styre, når den har været godt læsset til med varer, der skulle leveres rundt omkring i omegnen.

Kosmorama Nørregade 10B opført 1947

- fem år før jeg blev født i Jernbanegade 13 1' sal. Få bygninger, om nogen overhovedet, har draget mig så meget som Biografen i hovedgaden! Den og filmene der vist var et Slaraffenland for os drenge! Søndag efter søndag Zoro film. Altid sluttede de med: "Fortsættes næste Søndag; man kunne umuligt vente så længe på at se, hvordan helten ville frelse de smukke kvinder og tryne de, der var "onde".

South Pacific (1958), My fair Lady (1964), En nævefuld Dollars (1964), The Good The Bad and The Ugly ((1964). Det var centrum af underholdning for let påvirkelige barnesind! Her var man fælles om at modtage store følelser, og der var mørkt og trykt, så ingen kunne se, hvordan man blev ramt af sin egen fantasi og med indleven! Her mødte man venner (og konkurrenter) aftalte alt og man havde det herligt. Vi var dem fra Åsebro/Vinderødskov/Skovbakken/Byen/Magleblik og alt derimellem. Men her var alle ens!

Tænk hvilken magi en sådan bygning udstrålede og gav til os børn. Med al den underholdning der findes i dag, tror jeg næppe at børn og unge føler denne voldsomme glæde ved en ting?

Måske er verden på den måde blevet mere kompliceret at navigere i.....

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 13. november kl. 19.00 i Gjethuset

Jernalderen og vikingetiden i Halsnæs kommune

Museumsinspektør Pernille Pantmann

Jernalder og vikingetid har, måske uden at man i det daglige tænker over det, sat sit præg på Halsnæs.

Kregme og Melby er begge byer, hvis stednavne kan føres tilbage til Vikingetid.

Kregme betyder oprindelig "byen ved krumningen".

Og de mange fine fund der er gjort omkring byen, vidner om en rig historie i perioden.

Men andre steder har også været betydningsfulde.

Ved Ullerup blev der i 1800-tallet fundet et par bronzekasseroller i en mose. Disse stammer fra Romerriget og er typisk givet som diplomatgaver fra romerske diplomater til betydningsfulde personer uden for Romerriget.

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 22.1.2025 kl 19.00 i Gjethuset

Hillerød - Frederiksværkbanen fra 1894 til nu.

Knud Erik Jensen og Kim Kristensen

HFJ+FHJ=HFHJ

Denne ligning er historien om to jernbaner, der bliver til én. Det er også historien om en jernbane, man bliver nødt til at flytte, og hvordan man faktisk i dag, når man kører med toget, stadig kan se de tre jernbaner, som det jo på en måde blev til.

Knud Erik Jensen og Kim Kristensen vil fortælle historien om den lokale jernbane fra 1894 til i dag og måske lidt ind i fremtiden, hvis vi ellers tør spå om den.

De vil fortælle om både linjeføring, stoppesteder og materiel.

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 26.2. kl. 19.00 i Gjethuset

Den Sidste Sabotør

Anders Hauch Fenger fortæller med udgangspunkt i sin bog **Den Sidste Sabotør**

En bog om ungdommens mod og beslutsomhed under besættelsen af Danmark. "Den Sidste Sabotør" skildrer den unge Ejler Borchs rejse ind i modstandsbevægelsen. I 1944, mens mange i samfundet snorksov, tog Ejler og andre unge mod til sig og greb til våben i kampen mod den tyske besættelse. Bogen dykker ned i de ni måneder, hvor Ejler deltog i sabotageaktioner, som han sjældent talte om efter krigen, selv ikke med sin egen familie.

Ejler Borch er i dag 99 år gammel og har endelig besluttet at dele sine historier.

Bogen **Den Sidste Sabotør** udkommer 14. november 2024 på Forlaget Frydenlund.

Gennem hans fortællinger får vi et indblik i de valg, ungdommen måtte træffe under krigen, og de konsekvenser, disse valg fik.

Hør om dristige sabotager og frygten for at blive arresteret af den tyske besættelsesmagt.

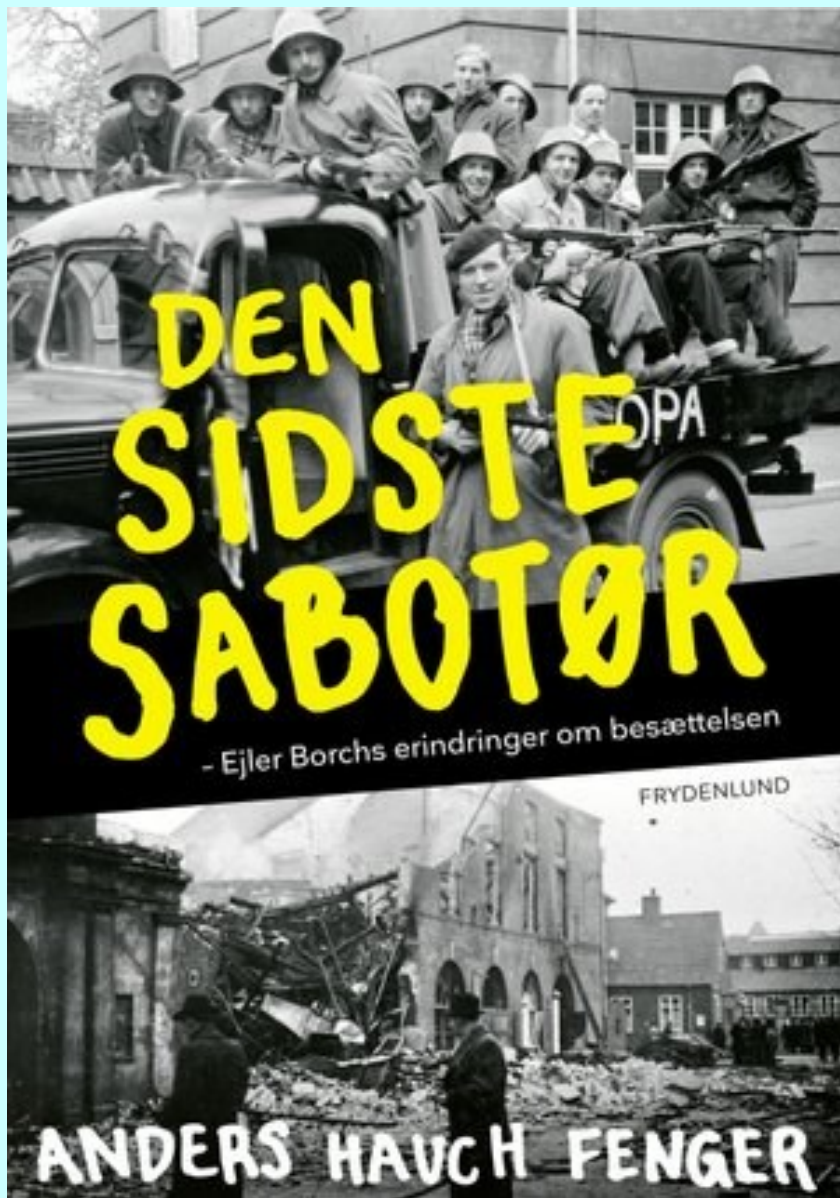
Ejler Borch er den sidste sabotør fra modstandsorganisationen BOPA.

"Den Sidste Sabotør" minder os om dristigheden og den fælles indsats, der var med til at løfte Danmark ud af besættelsestidens mørke for 80 år siden. Samtidig rummer bogen stof, der forsøger at bygge bro mellem generationer. Bogen er for læsere i alle aldre, men den inviterer også unge til at forstå de erfaringer, der har formet vores samfund.

Om Ejler Borch
Pensioneret maskinmester, Hundested. Bliver 99 år gammel den 6. december 2024. Han er født i 1925.

Om Anders Hauch Fenger.
Forfatter, historiefortæller, dramaunderviser, improskuespiller og har arbejdet som journalist.
Den Sidste Sabotør er hans debut som forfatter.

Kommende arrangementer 2025

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 19. marts

Danmarks forfatninger

Specialkonsulent Asger Svane-Knudsen

Danmark fik sin første grundlov i 1849, men siden fulgte forfatningsrevisioner i 1855, 1863, 1866, 1915 og 1953.

I foredraget berettes om de største ændringer, som blev gennemført ved hver revision. Der bliver desuden vist billeder af de originale dokumenter med deres symbolske indhold og tidstypiske design.

Som en introduktion berettes om håndfæstninger frem til 1648 og Kongeloven fra 1665.

Forfatningsdokumenter fra før demokratiets indførelse.

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 30. april kl 18.00

Generalforsamling

Generalforsamlingen er foreningens øverste myndighed og her har du som medlem mulighed for at øve indflydelse på foreningens virke. Der aflægges beretning og regnskab. Der behandles indkomne forslag og vælges bestyrelsesmedlemmer.

Historiske Begravelsesskikke

Museumsinspektør Line Jandoria Jørgensen

I dette foredrag skal vi se nærmere på skikke og ritualer omkring død og begravelse i 1800-tallets landbosamfund.

Vi vil udforske fortidens forhold til døden, som sandsynligvis var meget anderledes end i dag. Man begyndte at forberede sig på døden til sit bryllup, og døden var på mange måder allestedsnærværende i livet: Alle havde prøvet at miste nære familiemedlemmer inden deres konfirmation.

Man tog varsler for det næste dødsfald juleaften. Og at have et lig liggende i stadsstuen i flere dage, var ikke noget, man tænkte synderligt over.

Til gengæld fyldte frygten for gengangeri så meget, at man havde strenge regler for "den hæderlige begravelse".

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk Torvet 1, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 0605 www.indmus.dk Åbent efter aftale tirsdag-fredag kl. 10-14

Krudtværket (Krudtværksalléen 1) og **Arsenalet** (Torvet 18-20), Frederiksværk. Åbent 1. juni - 25. august samt uge 42. Fælles entre: 75 kr for begge museer. Gratis for børn u.18 år.

Knud Rasmussens Hus Knud Rasmussensvej 9, 3390 Hundested
Åbent t.o.m. uge 42 fra 11-16. Mandag lukket. Entre: 75 kr. Gratis for børn u.18 år.

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Biblioteket, Nørregade 61, 3390 Hundested.

Sponsorer

Adrians Turistfart Tlf. 4772 1197

Det Classenske Fideicommis Tlf. 5444 7029

Halsnæs Kiropraktorerne Tlf. 4772 4540

Kim Dencker Johansen A/S Tlf. 4772 2583

Tømremester Egon Bech A/S Tlf. 4772 2060

Winther A/S - Snedker og Tømremestre Tlf. 4772 0202 - 2021 0202

Halsnæs Avis og Medicenter Tlf. 8888 4302

Undal Autoservice Aps Tlf. 4772 2444